

ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено теоретичні засади виробничого потенціалу підприємства, розглянуто особливості трактування в економічній літературі поняття “виробничий потенціал” та механізм його формування

Вступ. Однією із базових характеристик економіки країни, незалежно від поставлених цілей – забезпечення конкурентоспроможності, стабільності, стійкого розвитку – є її потенціал. Слід зазначити, що термінологічний зміст даного поняття змінювався із розвитком економічної теорії. Так, дослідженню різних аспектів потенціалу (визначенню сутності, механізму формування, методології оцінювання тощо) присвячено значну кількість праць зарубіжних та вітчизняних економістів, зокрема Анчишкіна А.І., Райзберга Б.А., Чичкало-Кондрацької І.Б., Шумської С.С. та ін. [1,2,3,4]. Проте, досягти успіху в перебудові національного економічного механізму можливо лише через стимулювання розвитку виробничих потужностей кожного підприємства, зокрема, його виробничого потенціалу.

Постановка проблеми. Мета дослідження полягає в узагальненні існуючих концепцій щодо трактування поняття “виробничий потенціал”, особливостей його формування та оцінювання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Концепція розвитку України передбачає пошук нових факторів і резервів економічного зростання, якщо раніше економіка розвивалася за рахунок поширеного залучення у виробництво нових ресурсів, то тепер вирішення багатьох складних економічних проблем стає можливим тільки на основі підвищення ефективності використання усього того, що складає господарський потенціал країни. Категорія “господарського потенціалу” має основоположне значення для дослідження та прогнозування ефективних напрямків та обсягів виробництва продукції різних галузей. Особливе місце в господарському потенціалі країни займає потенціал окремого підприємства.

Підприємство є головною ланкою у системі комплексу і контролює усі ресурси виробництва. Саме на підприємстві складаються виробничі і соціальні відносини, створюється дохід, який є джерелом формування національного доходу будь-якої держави.

Результативність використання потенціалу підприємства забезпечує ефективність функціонування економіки країни та динамізм її розвитку.

Дослідження потенціалу в теоретичному та практичному плані перш за все визначається його роллю у відтворенні господарства країни, у відтворенні соціально орієнтованої економіки. Більш повне використання потенціалу є ключовою задачею інтенсифікації економіки країни і її підприємств.

Потенціал підприємства – це основні засоби і джерела, які є у наявності і можуть бути мобілізованими для досягнення певної цілі, вирішення будь-якої задачі, а також можливості окремої людини, суспільства, держави і будь-якої галузі.

Існують різні види потенціалу підприємства та різні підходи щодо визначення їхньої сутності.

Зокрема, вагоме місце належить виробничому потенціалу.

У вітчизняній науці поняття “виробничий потенціал” одним із перших використав Анчишкін А.І. [1], включивши до нього набір ресурсів, які у процесі виробництва приймають форму факторів виробництва. Цей ресурсний підхід до концепції виробничого потенціалу отримав достатньо широке розповсюдження серед дослідників. На сучасному етапі найбільш чітко розрізняють дві ресурсні позиції:

1. Виробничий потенціал являє собою сукупність ресурсів без врахування їх взаємозв'язків і участі в процесі виробництва (недолік – ця позиція не повністю характеризує потенціал, оскільки не враховує ряду важливих характеристик-елементів, не висловлює ставлення до необхідності системного підходу до аналізу потенціалу підприємства).

2. Особливість другої ресурсної позиції полягає в трактуванні виробничого потенціалу як сукупності ресурсів, які можуть виробляти певну кількість матеріальних благ.

Райзберг Б.А. [2] розглядає виробничий потенціал як:

- 1) реальний обсяг продукції, який можна виробити при повному використанні ресурсів, які є у наявності;
- 2) наявні та потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його основними видами ресурсів.

Головна задача виробничого потенціалу – це виготовлення продукції при мінімальних ресурсних затратах. Для того, щоб виробничий потенціал міг здійснювати цей безперервний і постійно відновлюваний процес, він сам повинен безперервно і постійно відновлюватись.

Потужність виробничого потенціалу є однією з важливих складових економічного потенціалу, оскільки потужність виробництва відіграє стратегічну роль у широкому колі економічних рішень, які пов'язані з діагностикою сучасного економічного стану виробництва з глобальними напрямками майбутнього економічного розвитку.

Поняття “виробничий потенціал” включає засоби виробництва, їхній стан, кількість, оптимальне використання.

Найбільш повно виробничий потенціал розкривається у його структурі, яка складається з наступних ознак:

- між елементами виробничого потенціалу повинно бути оптимальне співвідношення;
- елементи виробничого потенціалу мають бути об'єктивно пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємств. З одного боку вони піддаються фізичному та моральному зносу, з іншого – здатні до сприйняття НТП;
- елементи виробничого потенціалу мають бути взаємозамінні.
- Виробничий потенціал підприємства складається з наступних елементів:

- робочі ресурси (робоча сила): від її кількості та якості залежить виробнича здатність господарської ланки та якість виготовлення продукції.

- матеріальні ресурси: вони відновлюються поза господарською системою, тому не завжди буває відповідною продукція, яка виготовляється.

Якщо розглядати виробничий потенціал підприємства узагальнено, то він включає: засоби праці, трудові ресурси, технічні ресурси, енергію і інформацію.

Виробничий потенціал являє собою систему, яка складається з елементів, які в процесі виготовлення продукції виконують різного роду функції, тому виробничому потенціалу притаманні риси, властиві будь-якій системі. До них відносять:

- цілісність – всі елементи потенціалу відповідають загальним цілям, що стоять перед системою. Цілісність потенціалу забезпечується реалізацією в процесі управління та формуванням і використанням наступних принципів;

- складність – ця риса проявляється перш за все при наявності декількох основних складових елементів, кожен з яких являє собою сукупність окремих частин, які включають декілька менших частин виробничого потенціалу;

- взаємозамінність – збільшення маси основних фондів при одночасному підвищенні рівня їх автоматизації значно зменшує такий елемент виробничого потенціалу як робоча сила. Тому такий елемент, як взаємозамінність – це економічна проблема і вирішення її зводиться до з'ясування чи може один елемент бути замінений іншим;

- взаємозв'язок і взаємодія виробничого потенціалу підприємства – ця риса являє собою загальний економічний закон відповідності між основними елементами виробничих сил суспільства, тобто між речовими особистими і не речовими факторами виробництва;

– здатність до сприйняття в якості елементів досягнень НТП – особливість розвитку виробничого потенціалу підприємства як системи заключається в тому, що гнучкість, форми взаємозв'язків між елементами складаються за рахунок віддачі виробничого потенціалу підприємства та його пристосування до нових наукових ідей;

– гнучкість – це можливість переорієнтації виробничої системи до нових ідей;

– потужність – кількісна оцінка виробничої здатності підприємства. Вона показує місце конкретного господарюючого підрозділу в галузевому і в народному господарстві.

Проблеми вимірювання виробничого потенціалу підприємства є дуже важливою як в теоретичному, так і в практичному плані, тому що знання виробничого потенціалу підприємства дозволяє зробити аналіз фінансово-господарського стану підприємства та спрогнозувати його діяльність на довгостроковий період. Якщо розглядати виробничий потенціал підприємства на макрорівні, то це дозволяє визначити сумарний потенціал господарства, що створює основу для забезпечення співпраці суміжних підприємств і виробництв.

Виробничий потенціал підприємства як показник ресурсного потенціалу відіграє велику інформаційну роль. Дослідження по формуванню виробничого потенціалу складне. Не вирішені проблеми вимірювання і його величини в цілому.

Наприклад, існує підхід, в якому виробничий потенціал повинен вимірюватися в тих же одиницях, що і об'єм виробництва, але існує ряд проблем (перш за все, не завжди існує можливість з достатньою достовірністю визначити найвищу віддачу при складній сукупності взаємодії елементів, оскільки виникає питання про врахування їх взаємовпливу, взаємодопомоги тощо).

На кінцевий результат активно впливає саме сукупність елементів потенціалу. Кожний елемент виробничого потенціалу значно відрізняється один від одного не тільки за змістом, але і за формою. В зв'язку з цим для оцінки окремого елемента використовуються різноманітні економічні та натуральні показники. За умов виведення загального принципу оцінювання виробничого потенціалу стане можливим одночасно виявити різні якості кожного елемента. Найбільш уніфікованим і універсальним вимірником виробничого потенціалу є ціна або вартість.

Співставлення показників виробничого потенціалу в грошові одиниці в часі та просторі дозволяє виявити динаміку і структуру виробничого потенціалу підприємства, відмінності та диференціацію елементів.

В межах економічних реформ, що проводяться в Україні, одним з найважливіших напрямків є відновлення сфери виробництва. Нові умови функціонування промислових підприємств, значне збільшення факторів, які впливають на їх виробничий потенціал, вимагають нових підходів до формування, оцінки резервів, збереження і розвитку потенціалу.

Відновити виробничий потенціал підприємства можна лише пристосовуючись до вимог ринкового середовища, але це складний процес, який відбувається в декілька етапів. А для цього необхідно мати оцінку виробничого потенціалу. Не можна управляти тим, чого не розумієш, не можна зрозуміти щось, не вимірявши його. У зв'язку з цим, щоб прийняти оптимальне рішення щодо відновлення і подальшого розвитку виробничого потенціалу підприємства, правильно управляти ним і уявляти його перспективи, необхідно перш за все оцінити реальний стан потенціалу.

Сьогодні економічна теорія і практика не пропонують єдиного інтегрального показника. Існують різні методологічні підходи до його оцінки. Вони мають певні недоліки і не є оптимальними для використання.

Основні недоліки: практично всі показники ґрунтуються на оцінці ресурсів підприємства. Такий підхід не дозволяє у повній мірі охарактеризувати стан і рівень використання виробничого потенціалу, не дає можливості виявити резерви підвищення ефективності виробничого потенціалу, а також врахувати вплив на нього зовнішнього середовища.

Отже, локальна оцінка виробничого потенціалу лише в рамках виробничого потенціалу не є повною і об'єктивною, її необхідно переглянути і доповнити.

В умовах ринку виробничий потенціал підприємства повинен відображати можливість по виробництву конкурентоспроможної продукції. А для цього необхідно мати не лише оцінку стану виробничого потенціалу, а й оцінку резервів збереження і подальшого розвитку виробничого потенціалу.

І.Б. Чичкало-Кондрацькою [3] запропоновано новий методичний підхід по комплексній оцінці виробничого потенціалу і резервів. При цьому він використав як вітчизняний, так і зарубіжний досвід. Сутність методу зводиться до кількісної оцінки результативності потенціалу підприємства, яка здійснюється через показники продуктивності, ефективності, рентабельності. Оцінка виробничого потенціалу відбувається поетапно.

Спочатку визначається рентабельність власного капіталу поточного і попереднього (базисного) періодів та аналізується його динаміка. Якщо власний капітал має високу рентабельність, що характеризує тенденцію підвищення, то це ознака того, що виробничий потенціал підприємства адаптований до ринкового середовища і тоді не має потреби його аналізувати.

Іноді для досягнення певної мети керівництво підприємства приймає рішення про скорочення або розширення власного капіталу. Це може тимчасово зменшити прибуток (рентабельність), проте надалі тенденція підвищення прибутковості має відновитись.

На наступному етапі оцінюються ресурсні резерви збереження і розвитку виробничого потенціалу. З цією метою розраховуються показники продуктивності кожного ресурсу; ефективність сукупності ресурсів; рентабельність виробничих ресурсів.

Насамкінець визначаються резерви управління формуванням капіталу підприємства, адаптованого до ринкового середовища. Для цього складається мультиплікативна модель, розраховуються відповідні показники.

Виробничий потенціал – це складна і багатогранна економічна категорія, управління якою пов'язане з якісною і кількісною оцінкою, але при кількісній оцінці потенціалу слід враховувати різні його аспекти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищесказаного, слід зазначити, що детальний аналіз всіх складових виробничого потенціалу підприємства в динаміці є необхідним етапом для прийняття управлінських рішень щодо ефективного використання усіх ресурсів підприємства та залучення інвестиційних джерел. Запропонований у статті підхід є одним із кроків визначення узагальнюючого інтегрального показника економічної ефективності виробничого потенціалу підприємства.

Список використаної літератури:

1. Анчишкин А.И. Прогнозирование роста экономики – М.: Экономика, 1996. – 98 с.
2. Райзберг Б.А., Стародубцева Е.Б. Курс экономики: Учебник. – М.: Инфра-М, 2010. – 672 с.
3. Чичкало-Кондрацька І.Б. Новий підхід до оцінки резервів виробничого потенціалу підприємств // Регіональні перспективи. – 2000. – №1. – С. 19-20
4. Шумська С.С. Особливості побудови та використання інтегральних показників у міжнародній та українській практиці // Економіст. – 2006. – № 11. – С. 74-77.

ГАСВСЬКА Лариса Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та підприємництва Національного університету ДПС України

Наукові інтереси:

– дослідження механізму нарощування потенціалу підприємства

ЧЕРНОВА Ольга Вадимівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та підприємництва Національного університету ДПС України

Наукові інтереси:

– дослідження механізму нарощування інноваційного потенціалу підприємства